O‘QITISH AMALIYOTIDA SUN’IY INTELLEKTNI JORIY ETISHNING PSIXOLOGIK XAVFLARI VA RESURSLARI HAMDA O‘QITUVCHILARNING RAQAMLI TRANSFORMATSIYAGA MOSLASHISHI

Otajonova Odina Alijon qizi
odinaotajonova8@gmail.com
Tojixonova Sarvinoz Dauran qizi
diyorbektojixonov89@gmail.com
Shorasulova Dilobar Shozamon qizi
shorasulovadilobar21.@gmail.com
Matematika yo‘nalishi talabalari
Ilmiy maslahatchi: **Xayrullina Parizod Fargat qizi**
https://orcid.org/0009-0001-8235-3058
1parizod2@gmail.com
ChDPU Umumiy pedagogika kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta’lim jarayoniga sun’iy intellekt (SI) texnologiyalarini joriy etishning psixologik jihatlari tahlil qilinadi. Unda o‘qituvchi va o‘quvchilarning o‘zaro munosabatlari hamda o‘quv motivatsiyasiga SI vositalarining ta’siri yoritiladi. Shuningdek, texnologiyaga ortiqcha bog‘lanish, mustaqil fikrlashning susayishi, axborot yuklamasining ortishi hamda o‘qituvchilarda kasbiy xavotir kabi psixologik xavflar ko‘rib chiqiladi. Maqolada ushbu muammolarni kamaytirish yo‘llari, jumladan, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, SI’dan ongli foydalanish madaniyatini shakllantirish va o‘qituvchilarni qo‘llab-quvvatlash masalalari bayon etiladi. Bundan tashqari, o‘qituvchilarning raqamli transformatsiyaga moslashuvi va zarur kompetensiyalarini rivojlantirish yo‘nalishlari ham yoritiladi.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, ta’lim, psixologik xavf, raqamli transformatsiya, o‘qituvchi kompetensiyasi, adaptatsiya.

Аннотация: В данной статье анализируются психологические аспекты внедрения технологий искусственного интеллекта (ИИ) в образовательный процесс. Рассматривается влияние инструментов ИИ на взаимоотношения между преподавателем и учащимися, а также на учебную мотивацию. Кроме того, освещаются такие психологические риски, как чрезмерная зависимость от технологий, снижение самостоятельного мышления, увеличение информационной нагрузки и профессиональная тревожность у преподавателей. В статье предлагаются пути снижения этих проблем, включая развитие критического мышления, формирование культуры осознанного использования ИИ и поддержку преподавателей. Помимо этого, рассматриваются вопросы адаптации преподавателей к цифровой трансформации и развития необходимых компетенций.

Ключевые слова: искусственный интеллект, образование, психологические риски, цифровая трансформация, компетенции преподавателя, адаптация.

Abstract: This article analyzes the psychological aspects of implementing artificial intelligence (AI) technologies in the educational process. It examines the impact of AI tools on the relationships between teachers and students, as well as on learning motivation. The study also addresses psychological risks such as overdependence on technology, decline in independent thinking, increased information overload, and professional anxiety among teachers. The article

proposes ways to mitigate these issues, including the development of critical thinking, fostering a culture of conscious AI use, and providing support for teachers. In addition, it discusses teachers' adaptation to digital transformation and the development of necessary competencies.

Keywords: artificial intelligence, education, psychological risks, digital transformation, teacher competencies, adaptation.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimi raqamli texnologiyalar, xususan sun'iy intellect (SI) asosidagi vositalar ta'sirida jadal sur'atlarda o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. SI texnologiyalari ta'lim jarayonini individuallashtirish, o'quvchilarning bilim darajasini real vaqt rejimida baholash, shaxsiy ehtiyojlarga moslashtirilgan o'quv materiallarini yaratish va umumiy ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshirish imkonini beradi. Biroq, bu texnologiyalarning joriy etilishi nafaqat ijobiy o'zgarishlarni, balki bir qator murakkab psixologik muammolarni ham keltirib chiqarmoqda.

O'quvchilar darajasida sun'iy intellekt vositalaridan ortiqcha foydalanish mustaqil va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarining susayishiga, kognitiv yuklamaning ortishiga hamda texnologiyaga qaramlikning kuchayishiga olib kelishi mumkin. So'nggi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning taxminan 70 foizi AI vositalaridan foydalanish o'zlarining tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini zaiflashtirayotganidan xavotirda ekanligini bildirgan. Bundan tashqari, AI chatbotlar va virtual hamrohlarning haddan tashqari ishlatilishi ijtimoiy-emotsional rivojlanishga salbiy ta'sir ko'rsatib, emotsional bog'lanishning zaiflashishi, ijtimoiy izolyatsiya va haqiqiy insoniy munosabatlardagi qiyinchiliklarni keltirib chiqarmoqda.[1]

O'qituvchilar nuqtai nazaridan esa, sun'iy intellektning joriy etilishi kasbiy identifikatsiya inqirozini yuzaga keltirmoqda. Ko'plab pedagoglar o'z kasbiy roli kamayib borayotgani, yangi texnologiyalarni o'zlashtirishdagi qiyinchiliklar va "men endi kerak emasman" degan tuyg'u paydo bo'lishi bilan bog'liq psixologik bosimni boshdan kechirmoqda. Bu holat o'qituvchilarning motivatsiyasi, ish samaradorligi va kasbiy xavotir darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shunday qilib, sun'iy intellektni ta'lim jarayoniga joriy etishda texnologik imkoniyatlar bilan birga inson omilini — o'quvchilar va o'qituvchilarning psixologik holatini, moslashuv mexanizmlarini va etik jihatlarni hisobga olish zarur bo'lib qolmoqda. Ushbu muvozanatni ta'minlash zamonaviy ta'limning barqaror rivoji uchun muhim shart hisoblanadi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqot nazariy-tahliliy (konseptual-analitik) yondashuvga asoslanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi ta'lim jarayonida sun'iy intellektni joriy etishning psixologik xavflari, resurslari va o'qituvchilarning raqamli transformatsiyaga moslashish masalalarini o'rganish bo'lgani uchun, nazariy va analitik metodlar ustuvor deb belgilandi.[2]

Tadqiqot jarayonida psixologiya, pedagogika va ta'lim texnologiyalari sohalariga oid mahalliy hamda xorijiy ilmiy adabiyotlar tizimli ravishda o'rganildi. Manbalar tanlashda sun'iy intellektning o'quvchilar va o'qituvchilar psixologiyasiga ta'siri, mustaqil fikrlash, motivatsiya,

[1] Ishmuxamedov. R. J, Abduqodirov. A. A. (2018). *Innovatsion pedagogik texnologiyalar*. Fan va texnologiya.

[2] To'xtaxodjayeva, M. X. (2019). *Ta'lim texnologiyalari va pedagogik mahorat*. O'qituvchi.

kasbiy xavotir va moslashuv masalalari asos qilib olindi. Xususan, Neil Selwyn (2016), Richard Mayer (2009) va Sherry Turkle (2017) kabi mualliflarning ishlari asosiy nazariy tayanch bo‘ldi.

Tahlil jarayonida kontent tahlili va taqqoslama-analitik metodlardan foydalanildi. Kontent tahlili yordamida ilmiy manbalardagi asosiy tushunchalar va g‘oyalar aniqlanib, ularning psixologik xavflar bilan bog‘liqligi ko‘rib chiqildi. Taqqoslama yondashuv orqali turli mamlakatlar tajribasi solishtirildi va ta’limda sun’iy intellektdan samarali foydalanish yo‘llari umumlashtirildi.

Tadqiqot quyidagi asosiy yo‘nalishlar bo‘yicha olib borildi:

Sun’iy intellekt vositalarining o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va motivatsiyasiga ta’siri;
O‘qituvchilarning kasbiy xavotiri va raqamli transformatsiyaga moslashish qiyinchiliklari;
Texnologiyaga qaramlik va emotsional aloqaning zaiflashishi masalalari;
O‘qituvchilarni qo‘llab-quvvatlash resurslari va tavsiyalar.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ta’lim amaliyotida sun’iy intellekt texnologiyalari ikki tomonlama ta’sirga ega. Bir tomondan, SI vositalari o‘quv jarayonini individuallashtirish, har bir o‘quvchiga mos topshiriq berish va o‘quv motivatsiyasini oshirish imkonini beradi. Bu ayniqsa qiyinchilikka duch keladigan o‘quvchilar uchun qo‘llab-quvvatlovchi vosita bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Biroq, SI ning nazoratsiz qo‘llanilishi bir qator psixologik xavflarni keltirib chiqaradi. O‘quvchilarning sun’iy intellektga haddan tashqari tayanib qolishi mustaqil fikrlash va muammolarni mustaqil hal qilish ko‘nikmalarining susayishiga olib kelishi mumkin. Shuningdek, tayyor javoblarga o‘rganib qolish o‘quvchilarda o‘z-o‘zini past baholash va ichki motivatsiyaning pasayishiga sabab bo‘lishi ehtimoli yuqori.

O‘qituvchilar nuqtai nazaridan esa, sun’iy intellektning joriy etilishi kasbiy xavotir va “men endi kerak emasman” tuyg‘usini kuchaytirishi mumkin. Yangi texnologiyalarni o‘zlashtirishdagi qiyinchiliklar va qo‘shimcha yuklama o‘qituvchilarning moslashuv jarayonini murakkablashtiradi.

Axloqiy jihatdan esa, shaxsiy ma’lumotlar xavfsizligi va akademik halollik muammolari dolzarb bo‘lib qolmoqda. SI vositalari yordamida tayyor javob olish plagiatni oshirishi va o‘quvchilarning haqiqiy bilim egallashiga to‘sqinlik qilishi mumkin. Bundan tashqari, ba’zi SI tizimlaridagi algoritmik noxolislik (bias) ta’limdagi tengsizlikni kuchaytirishi mumkin.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, sun’iy intellektdan samarali foydalanish uchun kuchli etik qoidalar, pedagogik nazorat va o‘qituvchilarni doimiy qo‘llab-quvvatlash zarur. SI vositalarini to‘liq o‘rnini bosuvchi emas, balki yordamchi va hamkor sifatida qo‘llash eng to‘g‘ri yondashuv hisoblanadi.

Muhokama natijalari pedagog va inson omilining markaziy o‘rinni saqlab qolishi kerakligini ta’kidlaydi. Sun’iy intellekt texnologiyalari o‘qituvchi faoliyatini to‘ldiruvchi vosita bo‘lib qolishi lozim. O‘qituvchilarni raqamli kompetensiyalar bo‘yicha tayyorlash, psixologik qo‘llab-quvvatlash va tajriba almashish platformalarini yaratish psixologik xavflarni kamaytirish va raqamli transformatsiyadan samarali foydalanishning muhim yo‘llaridan biridir.

XULOSA

Sun’iy intellektni ta’lim jarayoniga joriy etish ta’lim sifatini oshirish imkonini bersa-da, u bir qator psixologik xavflarni ham keltirib chiqaradi. Ushbu xavflarni bartaraf etish va mavjud resurslardan samarali foydalanish uchun muvozanatli, tizimli yondashuv zarur. O‘qituvchilarni

psixologik va metodik jihatdan qo‘llab-quvvatlash, ularning raqamli kompetensiyalarini izchil rivojlantirish hamda sun’iy intellektdan ongli foydalanish madaniyatini shakllantirish orqali raqamli transformatsiya jarayoni xavfsiz va yuqori samarali bo‘lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ishmuxamedov. R. J, Abduqodirov. A. A. (2018). *Innovatsion pedagogik texnologiyalar*. Fan va texnologiya.
2. Muslimov, N. A. (2017). *Kasb ta’limi o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish*. Fan.
3. To‘xtaxodjayeva, M. X. (2019). *Ta’lim texnologiyalari va pedagogik mahorat*. O‘qituvchi.
4. Bates, A. W. (2019). *Teaching in a digital age: Guidelines for designing teaching and learning*. BCcampus.
5. Holmes, W, Bialik, M, Fadel, C. (2019). *Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning*. Center for Curriculum Redesign.
6. Luckin, R. (2018). *Machine learning and human intelligence: The future of education for the 21st century*. UCL Institute of Education Press.
7. OECD. (2021). *Digital education outlook 2021: Pushing the frontiers with artificial intelligence, blockchain and robots*. OECD Publishing.
8. Russell, S, Norvig, P. (2021). *Artificial intelligence: A modern approach*. Pearson Education.
9. Selwyn, N. (2016). *Education and technology: Key issues and debates*. Bloomsbury Academic.
10. UNESCO. (2021). *Artificial intelligence in education: Guidance for policy-makers*. UNESCO.